УДК 373.2/.3.091.33:[793.5/.7+794+796.11] https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-1)-18

ГРА ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО Й МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Катерина Колеснік[1], Світлана Похила [1], Надія Комарівська [1], Інна Карук [1]

[1]Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Анотація

У статті розглянуто роль гри як ефективного засобу гармонійного розвитку дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Гра виступає природним середовищем для формування ключових компетентностей, зокрема соціальних, когнітивних, мовленнєвих та емоційних. Авторами проаналізовано педагогічний потенціал різних видів ігор, а також їх вплив на розвиток уяви, мислення, мовлення та здатності до співпраці. У статті наведено тематику ігор для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

З’ясовано, що якісний супровід ігрової діяльності в закладі дошкільної та загальної середньої освіти є важливою умовою розвитку особистості дитини та здійснюється через психолого-педагогічний вплив дорослого. Дитяча гра служить показником соціального статусу та є одним із основних засобів формування ціннісних орієнтацій особистості. На думку авторів, гру не можна ігнорувати, важливо навчитися розумно нею керувати, стимулювати ігрову діяльність дітей і забезпечити необхідну підготовку, яка допоможе дітям самостійно визначитися в ігровій ситуації. Взаємодія під час гри сприяє розвитку в дитини навичок співпраці, здатності до компромісу та взаєморозуміння, а також сприяє формуванню соціальних навичок та відповідальності.

З’ясовано, що гра сприяє розвитку психічних процесів, формуванню нових видів розумової діяльності та засвоєнню знань і навичок у дітей, оскільки під час гри поступово і без примусу освоюються розумові дії. Зроблено акцент на способах упровадження ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти та закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, молодші школярі, гра, ігрова діяльність.

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

UDC 373.2/.3.091.33:[793.5/.7+794+796.11] https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-1)-18

GAME AS A MEANS OF HARMONIOUS DEVELOPMENT OF CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AND YOUNGER SCHOOL AGE

Kateryna Kolesnik [1], Svitlana Pokhyla [1], Nadiia Komarivska [1], Inna Karuk [1]

[1]Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraina

Abstract

The article examines the role of play as an effective means of harmonious development of a child of senior preschool and primary school age. Play serves as a natural environment for the formation of key competencies, including social, cognitive, speech and emotional. The authors analyzed the pedagogical potential of various types of games, as well as their impact on the development of imagination, thinking, speech and the ability to cooperate. The article presents the themes of games of various directions for children of senior preschool and primary school age.

It was found that high-quality support for play activities in a preschool and general secondary education institution is an important condition for the development of a child's personality and is carried out through the psychological and pedagogical influence of an adult. Children's play serves as an indicator of social status and is one of the main means of forming value orientations of a person. The article emphasizes that play cannot be ignored, it is important to learn to manage it wisely, stimulate children's play activities and provide the necessary training that will help children independently determine themselves in a game situation. According to the authors, the game cannot be ignored, it is important to learn to manage it wisely, stimulate children's play activities and provide the necessary training that will help children independently determine themselves in the game situation.

Interaction during the game helps the child develop cooperation skills, the ability to compromise and mutual understanding, and also contributes to the formation of social skills and responsibility. It was found that the game contributes to the development of mental processes, the formation of new types of mental activity and the acquisition of knowledge and skills in children, since during the game mental actions are gradually and without coercion mastered. Emphasis is placed on the methods of implementing game activities in preschool education institutions and general secondary education institutions

Keywords: older preschool children, younger schoolchildren, game, play activity

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства гармонійний розвиток особистості дитини набуває особливого значення. Старший дошкільний та молодший шкільний вік є критичними періодами у формуванні базових компетентностей, які визначають подальший успіх у навчанні, соціалізації та життєвій самореалізації. У цей період у дітей активно розвиваються когнітивна сфера, емоційно-вольові якості, комунікативні навички, а також творче мислення та уява.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гра виступає природним і найбільш ефективним засобом забезпечення гармонійного розвитку дитини. Вона поєднує в собі освітній, виховний і розвивальний потенціал, дозволяючи забезпечувати інтеграцію знань, розвиток навичок взаємодії та самовираження. Завдяки грі діти засвоюють соціальні ролі, навчаються вирішувати конфлікти, розвивають мовлення та творчі здібності.

Аналіз ключових положень державних документів, зокрема Закону України «Про освіту», Національну програму «Освіта XXI століття», Закону України «Про дошкільну освіту», «Концепція дошкільного виховання в

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Україні», Базового компоненту дошкільної освіти, дає можливість підкреслити актуальність використання ігор як засобу навчання й виховання дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Основною метою цих документів є формування дитини нового покоління: відповідального, вдумливого, креативного, ініціативного, індивідуального, здатного розв'язувати життєві ситуації. У цьому контексті усвідомлення педагогом значущості гри та його вміння інтегрувати її в освітній процес стає важливою передумовою для гармонійного розвитку дитини.

Над проблемою ігрової діяльності працюють Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Любчак, Т. Поніманська та ін. Вони зауважували, що на всіх етапах розвитку особистості гра розглядається як цікаве та необхідне заняття для її життєдіяльності. Дослідниці вважають, що гра для дитини служить способом занурення в діяльність та взаємодії з дорослими, а також відображенням навколишньої реальності. Через гру дошкільник і молодший школяр має можливість виявляти свої здібності, які не можуть бути застосовані в реальному житті.

Метою статті – розкриття потенціалу гри як засобу гармонійного розвитку дитини дошкільного й молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Якісний супровід ігрової діяльності в закладі дошкільної й загальної середньої освіти є важливою умовою розвитку особистості дитини й здійснюється через психолого-педагогічний вплив дорослого. Дитяча гра виступає як індикатор соціальних статусів та є одним з основних засобів формування ціннісних орієнтацій особистості.

У Державному стандарті дошкільної освіти зазначено, що ігрова компетентність – це здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності за власною ініціативою, у якій реалізується можливість застосовувати наявні знання та освоювати нові, а також особистісно розвиватися через прагнення дитини брати участь у житті дорослих через утілення своїх інтересів у ігрових та рольових діях в узагальненій формі [1, с. 14].

Реалізація завдань освітнього напряму «Гра дитини» передбачає збереження самоцінності дитячої гри та відновлення її пріоритетного статусу в освітньому процесі в ЗДО та родинному вихованні, а також формування ігрової компетентності, орієнтованої на розвиток взаємодії, партнерства та комунікації серед дітей [6, с. 254]

У психологічному словнику гра визначається як вільна діяльність, яка в умовно-узагальненій формі відображає ставлення людини до навколишнього світу, інших людей і до себе. Вона має на меті самовираження індивіда, формування певних типів соціальної поведінки, а також активізацію біологічних і інтелектуальних здібностей особистості [2, с. 112].

Гра позитивно впливає на розвиток психічних процесів, формування нових видів розумової діяльності та засвоєння знань і вмінь у дітей, оскільки в процесі гри відбувається поетапне, поступове освоєння розумових дій, що відбуваються природно й без примусу.

На думку Т. Поніманської, гра є вільною, самостійною діяльністю, що здійснюється за ініціативою дитини, де значною мірою реалізується її бажання виявити свій задум, діяти по-своєму та змінювати реальне життя [7, с. 27]. Коли дитина грається, вона виходить з власних безпосередніх інтересів і потреб.

Суть гри полягає в тому, що важливий не стільки результат, скільки сам процес гри та емоції, що супроводжують ігрові дії. Навіть якщо ситуації в грі є вигаданими, відчуття, які переживає дитина, є цілком реальними. Ця особливість гри має великий виховний потенціал, оскільки педагоги, упливаючи на зміст гри та додаючи до неї різні ролі, можуть викликати позитивні емоції в дітей, які беруть участь у грі.

Гра займає центральне місце в організації життєдіяльності дітей у закладі дошкільної та загальної середньої освіти. Вона наповнює кожен день, кожну вільну від організованих занять хвилину життя дошкільників та молодших школярів. Однак дорослі не завжди правильно визначають свою роль у грі, часто намагаючись нав'язати дітям власні сюжети та правила. Проте гру не можна ігнорувати, важливо навчитися розумно нею керувати, стимулювати ігрову діяльність дітей і забезпечити необхідну підготовку, яка допоможе дітям самостійно визначитися в ігровій ситуації.

У грі розвиваються не лише психічні процеси, такі як мислення, мова, пам'ять та увага, а й важливі якості особистості, зокрема наполегливість, зосередженість та здатність дотримуватися правил. Засобами гри виховуються чуйне ставлення до інших,

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

милосердя, уміння допомагати іншим, повага до інших та дружба. Завдяки грі уявлення дитини про навколишній світ значно розширюється: до нього входять не тільки предмети та явища найближчого оточення, а й більш широкий спектр предметів, з якими взаємодіють дорослі, і які ще недоступні дитині.

Ігровий процес як зона найближчого розвитку дитини вимагає наявності збагаченого ігрового середовища та педагогічного супроводу з боку дорослих. Гра з дитиною передбачає активність, спостережливість, підтримку, а також розуміння. Старший дошкільник і молодший школяр прагне рівноправних стосунків, де його думка та ініціатива враховуються. Узаємодія під час гри допомагає дитині розвивати навички співпраці, здатність до компромісів і взаєморозуміння, а також сприяє формуванню соціальних навичок і відповідальності. Важливо, щоб дорослий був не лише спостерігачем, а й активним учасником гри, що дозволяє створити атмосферу довіри та взаємоповаги, що є основою здорових і гармонійних стосунків між дитиною та дорослим.

Як підкреслює І. Луценко, ключовим елементом гри виступає роль, що відображає спосіб поведінки людей у ситуаціях, які відповідають суспільним нормам. Саме роль поєднує всі складові гри: через її виконання розкриваються як сюжет (область соціальної реальності), так і зміст (основні аспекти діяльності дорослих та їхніх взаємин, відображених у грі). У грі дитина приймає позицію іншої людини та в межах одного сюжету бачить ситуацію її очима [4].

Якісний супровід ігрової діяльності в закладі дошкільної освіти є важливою умовою для всебічного розвитку особистості дитини. Ігрова діяльність створює сучасній дитині відчуття комфорту, приносить радість, сприяє зміцненню нервової системи, відкриває нові горизонти пізнання світу, формує життєву компетентність, слугує показником соціального статусу та виступає одним із основних засобів формування ціннісних орієнтирів у розвитку дитини. Вона допомагає дитині розуміти взаємини між людьми, взаємодіяти з оточенням, тренуватися діяти в умовних ситуаціях та розвивати впевненість у собі через переживання успіху в ігровій ролі.

Наведемо тематику ігор для дітей старшого дошкільного віку:

- комунікативного спрямування: «Утвори складне слово», «Чого нема», «М’яч лови – речення назви», «Звукове лото», «Назви одним словом», «Упізнай, що в склянці», «Про Тому й Чому», «Скажи по-іншому», «Розкажи, що бачив», «Скороти (розтягни) речення», «Школяр – дошкільник», «Пояснялки» та ін. [6, с. 305];
- сенсорно-математичного спрямування: «Веселі цифри», «Побудуй будинок», «Хто більше?», «Склади ціле», «Яке число загубилося?», «Усі в ряд», «Хто перший?», «Хто вище?», «Знайди пару», «Добери за формою», «Кожен день на своє місце», «Скільки кроків?», «Обери собі сусіда» [6, с. 148];
- природного спрямування: «Зелені карти», «Лісник», «Що де росте», «З якої гілки «дітки»?», «Коли це буває?», «Вершки й корінці», «Їстівне – неїстівне», «Бігає, літає, повзає, стрибає», «Пори року», «Чиста річка», «Місяць, Сонце, Земля» та ін. [3, с. 241];
- суспільного спрямування: «Як було, як стало?», «Професії», «Знайди пару», «Для чого потрібна ця річ?», «Наведи лад», «Подорож містом (селом)», «Буває – не буває» та ін. [3, с. 241];
- театрального спрямування: «Покажи емоцію рухами», «Ноги», «Музей рекордів», «Подарунок», «Дивовижні танці», «Оживи картинку», «Голос», «Звукоімітатори», «Талант декламації», «Скажи по-різному», «Караоке» та ін. [6, с. 486];
- сюжетні ігри: «Сім’я», «Школа», Аптека», «Бібліотека», «Поліклініка», «Пожежники», «Служба порятунку», Пошта», «Банк», «Супермаркет», «Дизайнерська студія», «Ательє мод», «Мандрівники», «Садівники» «Фантастичний зоопарк» та ін. [3, с. 240].

Отже, цікаві ігри викликають у дошкільників інтерес до розв’язання розумових задач: успішне подолання труднощів і досягнення результатів інтелектуальних зусиль дарують дітям задоволення. У процесі гри, за умови грамотного керівництва педагога, відбувається формування дошкільника як особистості. У ході гри розвиваються такі риси психіки, які є необхідними для майбутньої освітньої діяльності та трудової діяльності дитини.

Підвищення ефективності ігор в освітньому процесі забезпечується їх планомірною

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

організацією. Гра на уроці виступає не самоціллю, а інструментом для навчання та виховання. Як зазначає О. Савченко, місце гри в структурі уроку, її тривалість залежать від поставлених завдань і змісту самої гри. Найбільш ефективними способами впровадження ігрової діяльності в уроки є:

- проведення всього уроку у форматі сюжетно-рольової гри (наприклад, «відвідування» уроків у лісовій школі або виконання завдань мудрої Сови);
- уключення гри як окремого структурного елемента уроку;
- створення кількох ігрових ситуацій упродовж уроку (із залученням казкових персонажів, іграшок тощо).

Наведемо тематику ігор для дітей молодшого шкільного віку:

- лінгвістичні ігри: «Звук і буква», «Хто більше», «Кому це?», «Зціли слова», «Хто найуважніший», «У лісовому магазині», «Пригоди Наголосу», «Утвори речення», «Розкодуй текст», «Збільшуване скло» та ін.;
- математичного спрямування: «Знайди помилку», «Знаю», «Весела лічба», «Скільки?», «Хто швидше?», «Плутанка», «Парні та непарні числа», «Яке число пропущене?», «Естафета», «Утвори числовий ряд» та ін.;
- екологічного змісту: «Що належить до природи?», «Що росте на грядці?», «Хто зайвий?», «Екологічна павутинка», «Відгадай за запахом», «Дерева й кущі», «Упізнай мене», «Білочка-злодійка» та ін.;
- мистецького змісту: «Палітра осені», «Метелики-половинки», «Кольорові кульки», «Домалюй предмет», «Звуки й кольори природи», «Колорит», «Музичний магазин», «Спіймаємо в долоньки» та ін.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб під час вибору гри переконатися в її доцільності для уроку, спрямованості на формування загальнокультурних або предметних компетентностей з конкретної дисципліни. Після цього вчитель має зацікавити учнів і залучити їх до гри, забезпечуючи збереження її дидактичного значення на всіх етапах. Правильний вибір гри відіграє ключову роль у забезпеченні її позитивного впливу на гармонійний та інтелектуальний розвиток учнів, засвоєння ними знань, а також формування необхідних умінь і навичок..

Висновки. Отже, гра як засіб гармонійного розвитку є незамінним інструментом навчання та виховання, який дає змогу педагогам і батькам створити умови для повноцінного розкриття потенціалу кожної дитини. Тому надзвичайно важливо організовувати якісну ігрову діяльність, ураховуючи інтереси та індивідуальні потреби дітей, адже саме гра є тим «містком», який веде до гармонії в розвитку особистості

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: http://surl.li/qjxo (дата звернення: 20.10.2022).
2. Войтко В. І. Психологічний словник. Київ: Вища школа, 1982. 214 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В.О. Огнев’юк; авт. кол.: Г.В. Бєлєнька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г.В. Бєлєнька; Київ. у-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. у-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.
4. Луценко І.О. Дитина-дорослий: вчимося спілкуватись. Київ: Світич, 2008. 156 с.
5. Любчак Л.В., Колеснік К.А. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. 196 с.
6. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. ред. Г.В. Бєлєнька, О.А. Половіна, І.В. Кондратець; авт. кол.: Г.В. Бєлєнька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна, К.І. Волинець та ін. Київ: ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. 568 с.
7. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник / За ред. Г.С. Тарасенко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

8. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Pakhalchuk N., Pokhyla S. Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of ukraine in today's conditions. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION: Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 24th, 2024. 16-26.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). Nakaz MON Ukrainy vid 12.01.2021 № 33 «Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity) nova redaktsiia». URL: http://surl.li/qjxo (data zvernennia: 20.10.2022).
2. Voitko V. I. Psykholohichnyi slovnyk. Kyiv: Vyshcha shkola, 1982. 214 s.
3. Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv / nauk. ker. proiektu V.O. Ohneviuk; avt. kol.: H.V. Bielienka, O.L. Bohinich, V.M. Vertuhina [ta in.]; nauk. red. H.V. Bielienka; Kyiv. u-t im. B. Hrinchenka. Kyiv: Kyiv. u-t im. B. Hrinchenka. 2020. 440 s.
4. Lutsenko I.O. Dytyna-doroslyi: vchymosia spilkuvatys. Kyiv: Svitych, 2008. 156 s.
5. Liubchak L.V., Kolesnik K.A. Metodyka orhanizatsii ihrovoi diialnosti: praktykum. Vinnytsia: TsOP «Dokument Prynt», 2017. 196 s.
6. Metodychni rekomendatsii do Osvitnoi prohramy dlia ditei vid 2 do 7 rokiv «Dytyna» / nauk. red. H.V. Bielienka, O.A. Polovina, I.V. Kondratets; avt. kol.: H.V. Bielienka, O.L. Bohinich, V.M. Vertuhina, K.I. Volynets ta in. Kyiv: TOV «AKME HRUP», 2021. 568 s.
7. Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk / Za red. H.S. Tarasenko. Kyiv: Vydavnychyi Dim «Slovo», 2010. 320 s.
8. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Pakhalchuk N., Pokhyla S. Trends of implementation of research-experimental activities in preschool educational institutions of ukraine in today's conditions. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION: Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 24th, 2024. 16-26.

Про автора

Катерина Колеснік, докторка філософії(Phd), доцентка кафедри дошкільної освіти Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, Україна, e-mail: katrinkolesnik1@gmail.com;
Світлана Похила, директорка Горбанівського закладу дошкільної освіти (ясла - садок) «Перлина» Агрономічної сільської ради, с. Горбанівка, Вінницький район, Україна, e-mail: pokhila1998@gmail.com;
Надія Комарівська, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри початкової освітиВінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця. Україна, e-mail: n.komarivska@gmail.com ;
Інна Карук, докторка філософії, старша викладачка кафедри дошкільної освіти Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, Україна, e-mail: karuk.i@ukr.net

About the Authors

Kateryna Kolesnik, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the Department of Preschool Education, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, e-mail: katrinkolesnik1@gmail.com;
Svitlana Pokhyla, Director of the Horbanivka Preschool Education Institution (nursery - kindergarten) "Perlyna" of the Agronomic Village Council, Horbanivka village, Vinnytsia district, Ukraine, e-mail: pokhila1998@gmail.com;
Nadiia Komarivska, PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Primary Education, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia. Ukraine, e-mail: n.komarivska@gmail.com;
Inna Karuk, Doctor of Philosophy, Senior Lecturer at the Department of Preschool Education, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, e-mail: karuk.i@ukr.net

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)